

סוף שבוע

"זה לא זמן להזמין מרצים מישראל": באקדמיה מתמודדים עם חרם חסר תקדים

איור: אהרון ארליך

מדענים נזרקים מקבוצות מחקר, שיתופי פעולה נפסקים, מאמרים נדחים בנימוקים פוליטיים והרצאות בכנסים מבוטלות. שיחות עם 60 חוקרים לא מותירות מקום לספק: ישראל ניצבת בפני חרם אקדמי שלא ידענו כמותו, שרק הולך ומתהדק

[התראות במייל](#)

אור קשתי • צילומים: הדס פרוש

2024 באפריל 11 • 13:26

ב-8 בפברואר קיבל פרופ' גלעד הירשברגר הזמנה להיות הנואם המרכזי בכנס של ארגון נורווגי העוסק בטרואמה קולקטיבית. ההזמנה הגיעה בזכות מחקריו של הירשברגר, פסיכולוג חברתי באוניברסיטת רייכמן, שחוקר בין היתר את ההשפעות ארוכות הטווח של השואה. "העבודה שלך מאוד רלוונטית לעבודה שלנו כמטפלים", כתב לו אחד המארגנים. "אנחנו כמובן מודעים לטרגדיות ולסכסוך המתמשך בחלק שלכם בעולם, שיש לו גם השפעה גלובלית. נשמח לשמוע את דעותיך בנושא".

[הארץ על הדרך](#)

"זה לא זמן להזמין מרצים מישראל": באקדמיה מתמודדים עם חרם חסר תקדים

בימים הבאים, בשורה של התכתבויות מייל, דנו השניים בפרטי ההרצאה. "טרור ומלחמה מובילים לקיטוב", כתב לו איש הקשר הנוורוגי, פסיכולוג קליני במקצועו, "נודה לך אם תהיה מוכן לדון בהיבט זה בוועידה". הירשברגר השיב כי הוא "מתכנן להציג את ההשפעות של טראומה קולקטיבית על ישראלים ופולסטינים כאחד".

אלא שלמחרת הגיעה הודעה בטון אחר. "אני מצטער להודיע כי הוועדה המארגנת של הכנס החליטה לבטל את הזמנתך, בטענה כי יש להימנע משיתוף פעולה עם נציגי מדינות המעורבות בלחימה מתמשכת", כתב הפסיכולוג הנוורוגי, שלא הסתיר את ביקורתו על ההחלטה. הירשברגר הופתע. "אני פעיל בשדה הסוער של הפסיכולוגיה הפוליטית כבר הרבה שנים, אבל מעולם לא נתקלתי בתגובה כל כך ישירה ובוטתה", הוא אומר, "דחו אותי בגלל שאני ישראלי".

"התייחסות לאדם באופן שלילי בגלל ההשתייכות שלו לקבוצה מסוימת היא המהות של דעות קדומות", אומר הירשברגר, המכהן כסגן הדיקנית של בית הספר לפסיכולוגיה ברייכמן. "אם פסיכולוגים לא יכולים להשתלט על הדעות הקדומות שלהם, איזו תקווה יש לשאר העולם?"

אבל עם כל הביקורת על הפסיכולוגים הנוורוגים, ברור לו מי ישלם את המחיר. "האקדמיה הישראלית עלולה להיכנס למצב חדש בכל הקשור לאפשרות להשתתף בכנסים, לגייס מימון למחקרים או לפרסם מאמרים", הוא אומר. "אנחנו תלויים לחלוטין בקשרים בינלאומיים. יהיה יותר ויותר קשה לשתף איתנו פעולה. זה ייחשב משהו שלא עושים".

האקדמיה הישראלית עלולה להיכנס למצב חדש? הסימנים מראים שהיא כבר עמוק בתוכו. בשבועות האחרונים שוחח מוסף "הארץ" עם יותר מ-60 חוקרים ישראלים — ממגוון רחב של תחומים ומוסדות אקדמיים, ממדענים צעירים ועד

נשיאי אוניברסיטאות — שגוללו עשרות מקרים: ביטול הזמנות לכנסים, הקפאה של מינויים, הפסקת שיתופי פעולה אקדמיים, פסילת מאמרים מדעיים בנימוקים פוליטיים, פיצוץ הרצאות, סירוב להשתתף בהליכי קידום של חברי סגל ישראלים וגם החרמה גורפת של מוסדות אקדמיים שלמים. המקרים, כולם מהחודשים האחרונים, מגובים במסמכים ומיילים פנימיים ונחשפים כעת לראשונה. ריבוי האירועים לא מותיר מקום לספק: ישראל נמצאת תחת חרם אקדמי חסר תקדים, שרק הולך וגובר.

ממצאים דומים העלו סקר שפירסמה האקדמיה הלאומית הצעירה בינואר האחרון. בסקר, שעליו השיבו למעלה מאלף חברי סגל בכיר בכל האוניברסיטאות, דיווחו שליש מהחוקרים על פגיעה משמעותית בקשרים הבינלאומיים שלהם. חלק פירטו לגבי אופי המקרים עצמם: "קולגה באירופה הודיעה כי היא צריכה להסיר את שמה של תלמידה שלי לשעבר ממאמר שכתבו ביחד, כי האוניברסיטה שלה מתנגדת לשיתוף פעולה עם ישראל", "שותף המחקר שלי ביקש שלא להגיש כעת בקשות משותפות לקרנות מחקר", "מנהל מעבדה, עמו אני עובדת הרבה שנים, אמר שיתקשה לשותף פעולה עם ישראלים", "קולגה במדינה באירופה קיבל איומים בגלל שיתוף הפעולה עם ישראל" ועוד ועוד ועוד.

צילום: הדס פרוש

פרופ' גלעד הירשברגר, מומחה לטראומה, אמור היה להיות הנואם המרכזי בכנס בנורווגיה, עד שהזמנתו בוטלה במפתיע. "אני מצטער להודיע כי הוועדה המארגנת החליטה לבטל את הזמנתך", כתבו לו המארגנים, "עלינו להימנע משיתוף פעולה עם נציגי מדינות המעורבות בלחימה מתמשכת"

הדוגמאות הללו נמסרו אמנם באנונימיות, אך המקרים דומים באופיים לעשרות העדויות שהגיעו לידי מוסף "הארץ". יחד הם משרטטים תמונה מדאיגה של פגיעה באקדמיה הישראלית, שכבר מורגשת בשטח, וצפויה להשפיע במיוחד

על חוקרים בתחילת דרכם. "אנשים ניתקו איתנו קשר, הפסיקו לענות למיילים, פשוט נעלמו", אומרת פרופ' ורד ויניצקי-סרוסי מהחוג לסוציולוגיה באוניברסיטה העברית. דברים דומים אמרו חברי סגל רבים.

"מתחיל שיח של פחד מקשר עם ישראלים", מספר ר', חוקר ישראלי צעיר שעובד במעבדה בתחום המדעים המדויקים באוניברסיטת עלית באנגליה. כדי להבין כיצד רואים כעת בעולם אקדמאים ישראלים, כדאי במיוחד להקשיב לסיפורו.

בחודשים האחרונים הציע ר' למנהלי המעבדה לשתף פעולה עם אחת האוניברסיטאות בישראל. ההצעה נדחתה. הנימוק: קושי לעבוד עם מוסד שנמצא באזור מלחמה, באופן ש"מתגמל" רק צד אחד בקונפליקט. ר' לא ויתר. הוא הציע לצרף סטודנטים ממוסד ישראלי מוביל לפרויקט של למידה מרחוק. גם הניסיון הזה נכשל. "המלחמה מסבכת את העניינים", הסבירו לו, והוסיפו ש"אף אחד לא רוצה להסתכן". הם כבר נכוו ממצב דומה לא מזמן, כתבו לו, כשהוטלו סנקציות על חוקרים מרוסיה שעמם עבדו.

"המנהלים במעבדה אפילו ביקשו שאוריד מהפרופיל שלי באתר של האוניברסיטה את העובדה שאני מישראל", מספר ר', "הסכמתי. לא כי ביקשו ממני, אלא כי הבנתי שזה אכן לטובתי".

"בארץ מתקשים להבין את זה", מסכם ר', "אבל אנחנו שתי דקות מלקבל את היחס שמקבלת רוסיה של פוטין".

ד' מתאמצת שלא לבכות. היא חברת סגל צעירה באחד מתחומי מדעי החברה, והיא רואה כיצד הקריירה שלה עומדת לרדת לטמיון. כמו חוקרים רבים אחרים, היא בחרה להתראיין בעילום שם. היא חששה שפרסום הפרטים ישרוף את מעט הגשרים המקצועיים שנותרו לה. מרצים אחרים חששו לפגוע בחברים בחו"ל או לעודד את המחרימים. כמה מהם פחדו.

"השקעתי כמעט 20 שנה בלימודים ובהתקדמות הדרגתית בתחום שלי", היא אומרת, "אבל היכולת שלי כעת להמשיך בעבודתי מאוד מוגבלת". את הלחץ היא מרגישה מכיוונים רבים. "אני משתתפת בפרויקט בינלאומי גדול באירופה, עם חוקרים אחרים מכמה מדינות", היא מספרת. "לפני כמה שבועות הם ביקשו ממני שלא לפרסם באינטרנט מחקרים משותפים. הקשר בינינו מזיק להם". כשהציעה להצטרף לסדנת מחקר עם עמיתיה, קיבלה סירוב חד-משמעי: "שיקולים אתיים" אינם מאפשרים שום קשר לאקדמאית בישראל. "קשר עם חוקרת ישראלית הפך ללא לגיטימי", היא מסכמת, "העתיד שלי מוגבל".

מדעי הרוח והחברה רגישים יותר למאבקים פוליטיים. במחלקות הללו מכירים את השפעות ה-BDS עוד לפני 7 באוקטובר. אלא שהפסקת שיתופי פעולה — בין אם זה במחקרים, בכתיבת מאמרים, בהנחיית קורסים ועוד — עולה כעת בשיחות בתור תופעה שכיחה בכל הדיסציפלינות.

ד' מתאמצת שלא לבכות. כחברת סגל צעירה באחד מתחומי מדעי החברה, היא רואה כיצד הקריירה שלה עומדת לרדת לטמיון. "השקעתי כמעט 20 שנה בלימודים בתחום שלי", היא אומרת, "אבל העתיד שלי מוגבל. קשר עם חוקרת מישראל הפך ללא לגיטימי"

ניר דודזון, פרופסור לפיזיקה ממכון ויצמן, הציע לפני כחודשיים לחוקר איטלקי שהכיר להתמודד יחד על מענק של קרן מחקר תחרותית. "בגלל מעשי הזוועה שהמדינה שלך מבצעת נגד אזרחים חפים מפשע, אלפי פרופסורים וחוקרים חתמו על עצומה הקוראת לחסום כל שיתוף פעולה מחקרי", ענה העמית. הוא ציין כי הוא "זוכר בחיבה" את ביקורו בישראל ב-2020, אך הוסיף: "אני חושש שמה שהמדינה שלך עשתה וממשיכה לעשות לעולם לא יישכח או ייסלח".

חוקר מאוניברסיטת בן-גוריון נזרק לפני כחודש מקבוצה בינלאומית שמגישה הצעת מחקר לאיחוד האירופי בתחום הסביבה, כיוון ש"חלק מהמשתתפים אינם מעוניינים להיות מעורבים בפרויקט אם ישראל תהיה חלק ממנו", כפי

שכתבה מרכזת הקבוצה. "אני באמת מצטערת", הוסיפה, "תודה על ההבנה שלך ואני מאחלת לך כל טוב".

ד"ר רות אלפנדרי מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה, למשל, עבדה במשך למעלה משנה עם חוקר בצפון אירלנד על מחקר גדול בנושא אלימות במשפחה. העבודה המשותפת נמשכה גם לאחר פרוץ המלחמה. "אני מבין אותך", אמר לה באחת השיחות, "גם אני יודע מה זה לחיות תחת איום". ואז, בנובמבר, רגע לפני ששלחו יחד מאמר לכתב עת נחשב, הודיע השותף כי חתם על עצומה שקוראת לחרם אקדמי על ישראל. "הוא היה נחרץ", מספרת אלפנדרי. "הוא אמר — אני מאוד מעריך אותך אבל לא מתכוון לעבוד איתך יותר אף פעם. זה לא משהו זמני. אתם עושים ג'נוסייד בעזה".

חוקרת ספרות מאוניברסיטת לובן בבלגיה הפסיקה בדצמבר פרויקט משותף עם קולגה ישראלית. "הסטודנטים שלנו מאוד קולניים בעניין", הסבירה. "מישהו כתב על דפי מבחן שחילקנו בכיתה 'לובן — הפסיקו לתמוך בג'נוסייד'". במקרה אחר, ניסיון של פרופסורית במדעי החברה למצוא מוסד אקדמי באיטליה שייקח חלק בקורס משותף הסתיים באכזבה. "קיבלתי בוקס בבטן מקולגות ותיקים שלי", משחזרת החוקרת מהאוניברסיטה העברית. "זו היתה סדרה של התפתלויות כאלה: מצד אחד לא אומרים לי לא בפרצוף; מצד שני — זה לא עם סימן קריאה". גם פרופ' עינת מטצל, ראשת התוכנית לטיפול באמצעות אמנויות באוניברסיטת בראילן, היתה אמורה לבקר באוניברסיטה בלוס אנג'לס במסגרת הכשרה משותפת של טיפול באמנות. אלא שהביקור בוטל לאחר ששלוש סטודנטיות התנגדו להזמנת מרצה מישראל.

צילום: הדס פרוש

ד"ר רות אלפנדרי עבדה במשך למעלה משנה עם חוקר מצפון אירלנד על מחקר בנושא אלימות במשפחה. בנובמבר, רגע לפני ששלחו יחד מאמר לכתב עת נחשב, הודיע השותף כי חתם על עצומה הקוראת לחרם אקדמי על ישראל. "הוא אמר: 'אני מאוד מעריך אותך אבל לא מתכוון לעבוד איתך יותר אף פעם. אתם עושים ג'נוסייד בעזה'"

פרופסור מהטכניון מספר גם על תוכנית חילופי סטודנטים עם אוניברסיטה בדנמרק שהוקפאה. הדיונים על התוכנית, שהגיעו לשלב מתקדם בחודשים שלפני המלחמה, נעצרו בסביבות נובמבר. "האווירה השתנתה נגדנו", אומר הפרופסור, "והמקביל שלי אמר שמוטב להשהות את הפרויקט. התרשמתי שהוא פחד מהקולגות שלו".

החרם, מתברר, הגיע אפילו ללימודי מינהל עסקים: קורס משותף עם אוניברסיטת עלית במדינה מערבית גדולה בוטל לפני כמה שבועות. כאב הראש מההפגנות הצפויות גדול מדי, הסבירו שם לא לציטוט.

ויש, מתברר, גם דוגמאות הפוכות — של חוקרים ישראלים שהחליטו להפסיק לשתף פעולה. "הייתי בקשר טוב במשך הרבה שנים עם עורך כתב עת", מספרת פרופ' מיכל פרנקל מהחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה בירושלים. "כבר ב-7 באוקטובר הוא התלונן על סיקור 'לא מאוזן' בתקשורת העולמית. אחרי כמה ימים הוא חתם על מכתב שקורא לחרם על ישראל. הוא אפילו לא חיכה שניכנס לעזה. התפטרתי מהמועצה האקדמית של כתב העת. אני לא יכולה לעבוד עם אדם כזה".

לפני כחודש הגיע ד"ר דן ממלוק מבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב להרצות במרכז מחקר במונטריאול. אלא שעשרות מפגינים פרו-פלסטינים, בעיקר מאוניברסיטת מק'גיל, חסמו את הכניסה לבניין. "זה היה מפתיע ואירוני לגלות מפגינים נגד הרצאה שעסקה בחינוך לסובלנות בחברה מקוטבת", הוא מספר, "הגעתי כחוקר חינוך, לא כנציג ממשלת ישראל".

"לאחר מאמצים", ממשיך ממלוק, "אנשי האבטחה הצליחו להכניס מעט אנשים דרך מרתף הבניין. בחוץ התקיימה הפגנה, שנשמעה היטב בחדר. בסופה ליוו אותי שלושה אנשי ביטחון, ולאחר מכן ניידת משטרה הסיעה אותי למלון". ממלוק מעיד כי לאור הנסיבות הללו, "הוא מכיר רבים ששוקלים לבטל הרצאות, וכאלה שכבר ביטלו".

פרופ' אדם לפסטיין, ראש בית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית, אף אירגן בשבוע שעבר מפגש הכנה לחברי סגל לקראת השתתפות בכנסים בחו"ל. במפגש, שבו השתתפו כ-15 מרצים, נידונו הצעות שונות להתמודדות עם הפרעות אפשריות. בין השאר המליצו שם לדבר בפתיחות על המלחמה, כולל הבעת ביקורת, "אבל גם לומר שהגענו כדי לדבר על המחקר", מספר לפסטיין. תובנה אחרת היא "להפגין נוכחות" ולהגיע למושבים אחד של השני, במיוחד של סטודנטים, במקרה שמפגינים ינסו לשבש את ההרצאה. "אני לא חושב שצריך להיגרר לריב של צעקות", אומר לפסטיין, "אבל לפעמים צריך לתת למרצים את ההרגשה שהם לא לבד".

ואכן, החשש מהפגנות נגד מרצים ישראלים פועל כאפקט מצנן. פרופ' נטע ברק-קורן מהפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, שנמצאת כעת בשנת שבתון בארה"ב, מונתה על ידי המוסד לאחר פרוץ המלחמה לטפל בתופעת החרם. לפני כמה שבועות אירגנה כנס באחת האוניברסיטאות המובילות. אישור הפעילות היה צריך לעבור שרשרת ארוכה ויוצאת דופן של גורמים, דבר שאפיין גם מקרים דומים שבהם טיפלה באוניברסיטאות אחרות. "פתאום אוניברסיטאות דנות באפשרות לקיים את הכנס במקום צדדי, או בכלל לאחר תום שנת הלימודים, כדי להימנע מהפגנות", היא אומרת. ברק-קורן מציינת כי במקרה שלה, השותפים היו מאוד מחויבים לקיום האירוע, אבל היא חוששת שבמקרים אחרים, זה לאו דווקא המצב.

הקשיים הללו גורמים לכך שכנסים אקדמיים מבטלים מראש את ההשתתפות של החוקרים הישראלים. א"ת, חוקרת במדעי החברה, הוזמנה בקיץ שעבר על ידי קולגה אירופאית להעביר הרצאה באוניברסיטה מקומית בשנת הלימודים הנוכחית. "אחרי 7 באוקטובר היא מיד התעניינה בשלומי, והביעה דאגה וסימפתיה". מספרת א'. לפני כחודש החלו השתיים לתכנן את נושא ההרצאה, אך כעבור שבוע הגיעה הודעת הביטול: כדאי לדחות את האירוע, למועד לא ידוע, בגלל המלחמה בעזה — והביקורת שהיא מעוררת בקרב סטודנטים. זה לא זמן מתאים להזמין מרצה ישראלית.

חברי סגל רבים מספרים על הפחתה משמעותית במספר הכנסים המדעיים שהם משתתפים בהם מאז פרוץ המלחמה. אפשר למצוא לכך סיבות שונות, מביטולי טיסות בתחילת המלחמה, שינויים בסמסטר הלימודים ועד קושי

להשתלב חברתית בכנסים בעת הזאת. בכינוס בצפון אמריקה של אגודה במדעי החברה בנובמבר, למשל, רוב המשתתפים ענדו תגי שמות עם מדבקה "Stop the Genocide in Gaza". בכנס בינלאומי לחקר חינוך שנערך בתחילת מרץ במיאמי, העניקה נשיאת הארגון חסות למושב שעסק בהיבטים חינוכיים של "הג'נוסייד המתמשך של ישראל בעזה".

בין כל הדוגמאות, בולט המקרה של הכנס השנתי של האגודה המדעית לחקר הרדיקלים החופשיים. הכנס אמור להיערך באיסטנבול בחודש יוני הקרוב, וצפויים להשתתף בו חוקרים מכל העולם. אלא שבתחילת פברואר, הודיעו ראשי הסניף האירופי לפרופ' מורן בנהר מהפקולטה לרפואה בטכניון שיש בעיה: בעקבות המלחמה בעזה, החליטה הממשלה הטורקית שלא לאפשר לאנשי מדע ישראלים להשתתף באירוע, ולאגודה הבינלאומית אין מה לעשות בעניין.

"הם אמרו שזה באמת מצב לא נעים, אבל הוא נכפה עליהם על ידי המארגנים הטורקים", משחזר בנהר, "אמרתי שזה לא נראה לי סביר: כמו שלא ייתכן שמדינה שקיבלה לארח את האולימפיאדה תחרים מדינה אחרת, לא קביל שטורקיה תחליט מי ישתתף בכנס הבינלאומי שיתקיים בשטחה". בנהר מספר כי בשיחה חזרו ראשי הארגון כמה פעמים על כך שהם לא רוצים להיכנס ל"עניינים פוליטיים", כיוון שזה עלול ליצור "תקדים בעייתי" שיחייב אותם להביע עמדה בסכסוכים אחרים בעולם. למחרת כתב בנהר במייל לראשי הארגון כי ההסכמה שלהם עם מדיניות ההחרמה הטורקית היא תקדים מסוכן הרבה יותר.

לאחר התייעצות עם עמיתיו, פנה בנהר למדען יהודי מוביל מאוניברסיטת הרווארד בארה"ב, שצפוי לקבל בכנס פרס על תרומתו המחקרית. תוך זמן קצר הודיע המדען למארגנים כי לא ישתתף בכנס שמחרים מדענים ישראלים. מעמדו הבכיר הפעיל לחץ. כעבור כמה ימים הודיעה האגודה הבינלאומית כי כל ההגבלות הוסרו.

"אני בטוחה שהניתוק הזה בין ישראל למדינות בעולם יקרה בעוד תחומים", אומרת א', החוקרת שבוטלה הרצאתה באירופה. "אנחנו רק בתחילת הדרך.

אני חושבת שאנשים לא מודעים למחירים שאנחנו משלמים ועוד נשלם. אולי נתעורר כשלא יזמינו אותנו לאולימפיאדה".

רמזים למחיר כזה אפשר למצוא בציורים של פרופ' יובל פלדמן מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר־אילן. "השעו לי השבוע תהליך מינוי די יוקרתי בחו"ל מפני שזה לא הזמן הכי מתאים", כתב פלדמן בטוויטר ב-25 במרץ. "אני תוהה אם אנחנו במציאות חדשה בחו"ל, שלא תסתיים גם אם המצב בארץ ישתפר, מעין שד שלא ניתן להחזיר לבקבוק". פלדמן ביקש שלא להתראיין לכתבה זו.

"אני חושב שאנחנו קצת כמו הקנרית במכרה", ענה לו פרופ' ערן טוך מהפקולטה להנדסה באוניברסיטת תל אביב. "הקשר עם העולם הוא קריטי לישראל. אנחנו לא רוסיה. והאקדמיה נמצאת בחזית הזאת מול העולם". טוך כתב כי התהליך "ימשיך לחרם על מוצרים ישראליים, וזה משהו שכולם צריכים לקחת בחשבון".

את הפגיעה בשיתופי הפעולה הבינלאומיים, בהרצאות ובכנסים, חוקרים יכולים עוד אולי לצפות. מה שהפגיע רבים הוא פגיעה גם בפרסום מאמרים מדעיים, במידה רבה הלחם והחמאה של עולם המחקר. תהליך קבלת מאמרים מדעיים, הערכתם ופרסומם אמור להתנהל באופן ניטרלי, מקצועי ונטול פניות. אלא שהמקרים שמתארים שורה של חוקרים ישראלים מהעת האחרונה מטילים על כך צל כבד.

ליאת איילון, פרופסור בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר־אילן, הגישה בנובמבר מאמר קצר לכתב עת אקדמי שבו פירסמה בעבר, שעסק בהשפעת המלחמה על מצבם של זקנים בישראל. זמן קצר לאחר מכן, התקשר אליה העורך, שעמו עבדה במשך כשני עשורים, וביקש ממנה למשוך אותו חזרה. "הוא אמר שהוא לא יכול לשלוח את המאמר לשיפוט", היא מספרת. "הוא הסביר שהרגשות בארה"ב כלפי ישראל כל כך קשים עד שהוא חושש שפרסום כעת יפגע בכתב העת".

השיחה לא היתה נעימה. "הוא אמר לי: 'את יודעת שאני תומך בכם והייתי בישראל ארבע פעמים, אבל אני לא יכול לפרסם את זה עכשיו'". מרוב הפתעה היא לא התווכחה. "אמרתי בסדר. אם זה מה שאתה רוצה, אני מקבלת את דעתך".

כעבור כמה ימים, החליטה איילון בכל זאת לכתוב לעורך, ולהזהיר אותו מפני מדרון חלקלק. "כרגע הסנטימנט הפוליטי לא מאפשר לפרסם מאמרים על זקנים בישראל, אבל בקרוב הוא יפנה נגד כל קשר לישראל, כפי שאני בטוחה שכבר קורה בחלק מהמקומות", כתבה לו. "לאחר מכן, הוא יפנה נגד כותבים בעלי שם משפחה יהודי".

צילום: הדס פרוש

פרופ' ליאת איילון הגישה מאמר שעסק בהשפעת המלחמה על זקנים בישראל. עורך כתב העת, שעמו עבדה במשך כשני עשורים, התקשר וביקש ממנה למשוך אותו. "הוא אמר שהוא לא יכול לפרסם את זה כעת, שהרגשות בארה"ב כלפי ישראל כל כך קשים, שהוא חושש שהפרסום יפגע בכתב העת"

העורך חזר בו בעקבות המכתב, אך איילון כבר שלחה את המאמר לכתב עת אחר. הוא התקבל לפרסום תוך 24 שעות, אולי כיוון שהעורך נחשב לתומך ישראל. "כנראה שכרגע הכל פוליטי", הוסיפה.

מקרה דומה קרה לפרופ' ישראל שטראוס, מנהל המחלקה הפסיכיאטרית בבית החולים מעייני הישועה. שטראוס, שמלמד גם בפקולטה לרפואה באוניברסיטת תל אביב, התנדב בתחילת המלחמה בעבודה עם מפונים מעוטף עזה במלונות באילת. הוא כתב מאמר שעסק בהיבטים אתיים של העזרה שהגיש, מטיפול בלובי הומה אדם ועד התמודדות עם בקשות של מטופלים לספר לעולם על הטרומה שעברו. "אני לא חושב שזה התפקיד שלי כפסיכיאטר", הוא אומר, "אני מטפל באנשים".

שטראוס הגיש את המאמר בנובמבר לכתב עת נחשב באירופה וקיבל איתות חיובי מאחד העורכים. כעבור כשלושה שבועות התבשר כי המאמר נדחה. "המחבר אינו מזכיר את ההקשר הגדול יותר של המשבר הנידון — עשרות אלפי הפלסטינים שממשיכים להיהרג, להיפצע ולסבול מטראומה נפשית בסכסוך הנוכחי", כתב הסוקר האנונימי. "השתיקה הזאת היא סוג של אי-צדק אפיסטמי. המחבר משתמש בעמדתו הפריבילגית כדי למחוק את עובדת הסבל הפלסטיני מהנרטיב". דוגמה אחת לכך, המשיך הסוקר, היא היעדר התייחסות של שטראוס ל"סכנה הנשקפת לפלסטינים מהאנשים בהם טיפל, על רקע ההוכחות הרבות להתקפות של מתנחלים נגד פלסטינים".

שטראוס לא יכול היה שלא להגיב. "המאמר לא עוסק כלל ב'מתנחלים'", כתב בתגובה. "המלונות שבהם טיפלנו נמצאים בצד השני של ישראל, והמפונים חיו באזורים שאין לגביהם שום מחלוקת". הוא הוסיף כי זו הוכחה ל"הטיה הפוליטית (של הסוקר), שאינה קשורה כלל לתוכן המאמר".

הפסיכיאטר עירער והתלונן כי דחיית המאמר "מטרידה ולא הוגנת". תוך זמן קצר התנצל העורך הראשי ושלח את המאמר לשיפוט מחדש. בתחילת החודש הוא פורסם. בסוף התקציר נוסף משפט: "אנו כותבים בהכרח מנקודת מבט ישראלית, ומכירים בסבל ובצרכים הפסיכיאטריים של תושבי עזה". שטראוס אומר כי זו היתה הצעה של כתב העת, שהסכים לה.

הערות דומות קיבלה פרופסורית ישראלית שמשמשת עורכת משנה בכתב עת נחשב בפסיכולוגיה. במסגרת תפקידה היא מקבלת מאמרים של חוקרים ברחבי העולם, ושולחת אותם לשיפוט מקצועי. באמצע פברואר שלחה מאמר של פסיכולוג אמריקאי לסוקר ספרדי — שסירב להיענות למטלת השיפוט. "אני לא מרגיש בנוח לשתף פעולה עם אזרחים ממדינה שמבצעת פשעי מלחמה", כתב. "אני מקווה שמצב עניינים זה יסתיים בקרוב, אבל לפי שעה אני רוצה שתדעי שלא אוכל לקבל ממך בקשה נוספת".

החוקרת נדהמה. היא אינה מכירה את כתב המאמר, גם לא את הסוקר, ואין לה כל קשר למאמר עצמו. "צר לי שאתה קושר בין בקשה לשיפוט להאשמות בדבר פשעי מלחמה", ענתה לו. "מיותר לציין שקבלה או דחייה של בקשה

לשיפוט מאמר אינה בבחינת טובה אישית, ועל כן אני רואה את תגובתך כמאוד לא מקצועית".

צילום: הדס פרוש

פרופ' ישראל שטראוס הגיש לפרסום מאמר שעסק בעבודתו הטיפולית כפסיכיאטר עם מפונים מעוטף עזה. הסוקר שבחן את המאמר דחה אותו בנימוק כי "המחבר משתמש בעמדתו הפריבילגית כדי למחוק את עובדת הסבל הפלסטיני מהנרטיב", ואף הוסיף כי שטראוס מתעלם "מהסכנה הנשקפת לפלסטינים מהאנשים שבהם טיפל"

במקרה אחר, הגיש פרופ' דודזון ממכון ויצמן, מאמר לכתב עת בפיזיקה יחד עם חוקר מאוניברסיטת בר־אילן. בין ההערות המקצועיות השונות, כתב הסוקר כי הוא מקווה שהמצב בעזה "יהפוך ל'אנושי' יותר מהר ככל האפשר. שני הצדדים עשו טעויות, אבל הפצצה היא לא הדרך הנכונה לטפל בשום בעיה". דודזון ועמיתו כתבו לעורך הראשי, שהתנצל על ההערה. המאמר עדיין נמצא בדיונים.

התנהלות כזאת, גלויה ומתועדת, היא יוצאת דופן. במקרים רבים, הדברים נותרים עמומים, אך לא פחות מטרידים. בתחילת פברואר, למשל, קיבל פרופסור באוניברסיטה מרכזית בארץ הודעה כי מאמרו התקבל לפרסום בכתב עת בתחום המדעים המדויקים. אלא שהמאמר, שאושר לפרסום על ידי העורך והסוקרים המדעיים, נתקע בשלב שבו עבר לאחריות המוציא לאור. "לא משנה כמה מיילים שלחתי, לא קיבלתי שום תגובה", מספר החוקר. "אחרי חודש, כשהבנתי שאין כל מענה מצד המוציא לאור, בעוד מאמרים אחרים זוכים לטיפול ומתפרסמים, הודעתי שאני מושך את המאמר. הגשתי אותו לכתב עת אחר, וכל התהליך התחיל מחדש. אני חבר סגל ותיק. לא אני ולא עמיתים שלי זוכרים התנהלות כזאת".

בפברואר שלח פרופ' מרק לסט מהמחלקה להנדסת מערכות מידע באוניברסיטת בן־גוריון מאמר בתחום בינה מלאכותית לכתב עת אקדמי, יחד

עם שניים מתלמידיו. "עברו כמה שבועות, ולא קיבלנו שום תגובה", מספר לסט. "קיוונו שהסיבה היא שהמאמר נשלח לשיפוט. ואז בחודש שעבר הגיעה הודעה שהמאמר לא עומד בסטנדרטים. כבר קיבלתי דחיות כאלה, אבל מקובל להוסיף להן הסבר קצר. כתבתי לעורך הראשי וביקשתי פרטים. כעבור 24 שעות הוא כתב שבחן מחדש את המקרה, ושלח את המאמר לשיפוט. לפני כמה ימים הגיעו ההערות: נדרשים שינויים קטנים".

"בנובמבר הגשתי מאמר לכתב עת, שלא נחשב מאוד תחרותי", מספר גם פרופסור ממדעי החברה. "כעבור שבוע או שבועיים קיבלתי מכתב דחייה. הם אמרו שלא שלחו אפילו לשיפוט עמיתים, ובמשפט אחד, לקוני, אמרו שהוא לא עומד בסטנדרטים. יש לי ניסיון של קרוב ל-15 שנה, וזה לא קרה לי אף פעם. כתבתי לעורכים מכתב ארוך, עד כמה תמוהה ההתנהלות. כתבתי שנהוג לפחות לצרף הסבר להחלטה. מעולם לא קיבלתי תשובה".

"הדרך הכי נפוצה להפלות אדם היא להתעלם ממנו או לתת תשובה שלילית גנרית", מסבירה פרופ' ברק־קורן, שאחד מתחומי המחקר המרכזיים שלה הוא אפליה. "דחיות מפורשות על יסוד מפלה נדירות ביותר. יותר קל, בוודאי במייל — להתעלם. לכן ניתן להניח שמקרי הסירוב המפורש שאנחנו רואים הם רק קצה הקרחון של תופעה רחבה יותר, שבה חוקרים מקבלים סירובים כלליים והתעלמות מפני שהם ישראלים".

"אני כותב לכם כדי להודיע כי החלטתי לפרוש מהוועדה המקצועית", כתב באחרונה פרופסור למדעי החברה מחו"ל לאנשי האוניברסיטה העברית בירושלים. "בעקבות ההצהרה של האוניברסיטה, המביעה מחויבות לציונות בהקשר של המלחמה המתחוללת בעזה, אינני יכול עוד להיות קשור למוסד זה. מאוד נהניתי לעבוד איתכם, וקיבלתי את ההחלטה בלב כבד".

"המחויבות לציונות" שאליה התייחס המרצה היא חלק מהגינוי החריף שפירסמה האוניברסיטה לדבריה של פרופ' נדירה שלהוב־קיבורקיאן.

"האוניברסיטה גאה בהיותה מוסד ישראלי, ציבורי וציוני", אמרו אז ראשי המוסד.

המייל הזה, שנשלח על ידי מרצה שליווה בשנים האחרונות תלמיד דוקטורט, הוא רק דוגמה אחת לסירוב הגובר של אקדמאים מחו"ל לקחת חלק בהכשרת הדור הבא של חברי סגל בישראל. מקורות בכמה אוניברסיטאות מודים בקושי הולך וגובר לגייס את מכתבי ההערכה שנדרשים להחלטות על קידום אקדמי.

לפי שעה, נראה כי המגמה בולטת בחלק ממדעי החברה והרוח: סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, מזרח תיכון וספרות. אבל אם לשפוט מהיקף הפסקות שיתופי הפעולה האקדמיים, לא בטוח שהיא תישאר שם. לדברי מקור באוניברסיטה גדולה, גם בתחום המשפטים מסתמנת בעיה.

במעבר בין הדרגות האקדמיות השונות, נדרשים משאלים בינלאומיים, רצוי ממוסדות עלית. במסגרת דיונים אלה פונים הדיקנים לאנשי אקדמיה בכירים בחו"ל, ומבקשים מהם להעריך את יכולותיו של המועמד. "תמיד היו סירובים לשפוט, אבל בחודשים האחרונים יש עלייה בהיקף התופעה", מסביר מקור באוניברסיטה במרכז הארץ. באחד המקרים נשלחו בקשות ל-20 מומחים, בשני סבבים. עד כה התקבלה רק תשובה אחת. "זה חסר תקדים", אומר המקור.

"אם הממשלה בישראל תתחייב באופן בלתי הפיך לשתי מדינות בגבולות 1967 או לפתרון של מדינה אחת, שבה לכל הפלסטינים — בישראל ובשטחים הכבושים — יש זכויות שוות לישראלים, אשמח להיות בקשר עם מוסדות ישראליים", כתב לאחרונה חוקר בכיר במוסד יוקרתי באירופה בתגובה לבקשה לכתוב הערכה לחוקר באוניברסיטה. "עד אז — לא". חוקר אחר, אף הוא מאירופה, כתב כי הוא "מאמין שישראל אינה פועלת בהתאם לחוק הבינלאומי בדבר זכויות אדם. על רקע זה, אינני יכול כעת לשתף פעולה עם אף מוסד ישראלי".

נשיא אוניברסיטת תל אביב, פרופ' אריאל פורת. "אני לא זוכר מקרים שאוניברסיטאות שלמות ביקשו להחרים אותנו"

צילום: אייל טואג

התכתבויות כאלה נשמרות בדרך כלל בחדרי חדרים. לעומת זאת, פיליפ כהן, פרופסור לסוציולוגיה ודמוגרפיה באוניברסיטת מרילנד בארה"ב, בחר אחרת. לפני כשבועיים פירסם בבלוג שלו הסבר מדוע סירב לבקשה של הקרן הלאומית למדע לשפוט הצעת מחקר. "אני מאמין שהקהילה הבינלאומית לא יכולה לאפשר נורמליזציה של היחסים עם מדינת ישראל, על רקע פעולותיה בעזה ובגדה המערבית מאז 7 באוקטובר", כתב. "בהיעדר פעולה אחראית מצד הממשלה שלכם (או שלנו), אני חייב לעשות מה שביכולתי כדי לתרום לבידוד הדיפלומטי, הפוליטי ואפילו המדעי של ישראל". בהמשך הוסיף: "אני לא יודע אם עמיתיי בישראל מבינים את היקף הבידוד העולמי".

בתחילת נובמבר נקטה פרופ' גילי דרורי, דיקנית הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטה העברית, בצעד יוצא דופן. היא החליטה להשהות את "המשאל החיצוני" של כל חברי הסגל שנמצאו אז בהליכי קידום. הסיבה שסיפקה דרורי היתה החשש כי הערכת הישגים תושפע מהמלחמה בעזה. קשה לחשוב על ביטוי מובהק יותר להתערעות הקשר בין האקדמיה בישראל לקהילת המחקר הבינלאומית. כעבור כשלושה שבועות ביטלה את ההשהיה, בין היתר מכיוון שפנייה למעריכים בחו"ל היא חובה בתקנון.

"הסכר נפרץ", אומרת דרורי. "הדיבור על חרם אקדמי על מדענים ומדעניות בישראל הפך לגיטימי. זה עולם חדש. אנחנו בשלב מאוד קיצוני, ואני לא יודעת אם ואיך אפשר לגלגל את הדברים לאחור. החרם גודע את היכולת שלנו להיות מעורבים בחזית המחקר. כל מחקר מדעי שאינו מעורב בקהילה הבינלאומית הוא מחקר פחות טוב. הניתוק הזה מהעולם חונק אותנו".

אם מאגר המומחים שמוכן לשתף פעולה עם ישראל אכן יצטמצם, תצטרך האקדמיה בישראל לעמוד מול חלופות לא מעודדות: לפנות לאנשי אקדמיה פחות בכירים מאוניברסיטאות פחות נחשבות (לדברי גורם המעורה בפרטים, זה כבר קורה בחלק קטן מהמקרים), או להעלות את שיעור חוות הדעת של אנשי סגל ישראלים. זה לא פתרון מוצלח. "הולדה בתוך המשפחה היא לא דבר מומלץ, גם לא באקדמיה", אומר מקור הבקי בפרטים, "כשאין דם חדש, האקדמיה מתנוונת". לדבריו, המשמעות היא "שינוי רדיקלי בהליכי הקידום, שישפיע גם על דירוג המוסדות במדדים הבינלאומיים, שבדקים, בין השאר, את

עוצמת הליכי הקידום. אם מגמת הסירוב תימשך, אפשר לוותר על היומרה להיות הרווארד של המזרח התיכון".

בקרב ראשי המוסדות הדעות חלוקות. כמה מהם אומרים כי מוקדם לדעת "כיצד יתפתח התהליך שבו אנו נמצאים" וכי המצב "עדיין לא הגיע לנקודת האל-חזור". אחרי הכל, מאמרים חדשים התקבלו לפרסום ובקשות מחקר הוגשו ונידונו. מנגד, נשיא אוניברסיטת תל אביב, פרופ' אריאל פורת, אומר כי "יש יותר אנשים באקדמיה שאנחנו מוקצים בעיניהם. אין ספק שהמספרים גדלים. אני לא זוכר מקרים שאוניברסיטאות שלמות ביקשו להחרים אותנו". ואכן, אוניברסיטאות וארגונים אקדמיים בבלגיה, ספרד, איטליה ונורווגיה הודיעו בחודשים האחרונים על חרם מלא או על השהיית הקשרים עם מוסדות ישראליים.

"התסריט הכי טוב הוא שתוך זמן קצר נחזור לאיזושהי יציבות", אומרת פרופ' מלאת שמיר, סגנית נשיא אוניברסיטת תל אביב האחראית על שיתופי פעולה אקדמיים בינלאומיים. "המעמד שלנו בעולם ישתקם ונוכל לחזור למצב שבו היינו, לפעילות בינלאומית מאוד ענפה".

שמיר מעידה כי היא "לא יודעת אם התסריט הזה מציאותי". לפני כשבועיים היתה בביקור עבודה באוסטרליה. כשהגיעה ליריד אקדמי באוניברסיטת סידני, מפגינים פרופלסטינים קראו לעברה כי אוניברסיטת תל אביב שותפה לפשעים נגד הפלסטינים וכי צריך לבטל את כל הסכמי שיתוף הפעולה עם ישראל.

"התסריט הכי רע הוא שאנחנו הולכים לכיוון של דרום אפריקה (בימי האפרטהייד)", היא אומרת. "עם חרמות שהולכים ומתגברים עד כדי שיתוק המערכת. התוצאה תהיה פגיעה אנושה באקדמיה הישראלית, שתהיה בעלת אופי פרובינציאלי ולא תוכל להשתלב במחקר המוביל בעולם".

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

+ חרם על ישראל (BDS)

+ אקדמיה והשכלה גבוהה

הארץ

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל
© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ